

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ КОНТРОЛЮ ЗА ПРАВОЗАХИСНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Олексій Олегович КОМІНАРЕЦЬ,

здобувач ПВНЗ «Університет сучасних знань»

Ефективне функціонування механізму забезпечення прав і свобод людини неможливе без існування цілісної системи контролю за діяльністю суб'єктів, наділених правозахисними повноваженнями. Саме контроль виступає одним із ключових інструментів забезпечення законності, підзвітності, прозорості та відповідальності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів, спеціалізованих інституцій та інших суб'єктів, діяльність яких безпосередньо або опосередковано спрямована на реалізацію, охорону та захист прав, свобод і законних інтересів людини.

Особливістю системи суб'єктів контролю за правозахисною діяльністю є її комплексний характер. Вона поєднує внутрішньодержавні та міжнародні механізми контролю, державні й недержавні інституції, парламентські, судові, адміністративні, громадські та міжнародні форми контрольної діяльності. Така багаторівнева модель забезпечує взаємне доповнення контрольних повноважень різних суб'єктів, мінімізує ризики концентрації контрольних функцій в одному органі та сприяє реалізації принципу стримувань і противаг, який лежить в основі демократичного врядування.

У науковій літературі система суб'єктів контролю традиційно розглядається крізь призму їх функціонального призначення, характеру компетенції та організаційно-правового статусу. З адміністративно-правової точки зору, до такої системи належать Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, судові органи, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи прокуратури, органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства, міжнародні міждержавні організації, міжнародні судові установи та спеціалізовані міжнародні правозахисні механізми [1, с. 73].

Водночас адміністративно-правовий статус кожного із зазначених суб'єктів має власну специфіку, що визначається обсягом контрольної компетенції, характером владних повноважень, організаційною самостійністю, особливостями взаємодії з іншими органами публічної влади та юридичними наслідками прийнятих ними рішень. Саме тому дослідження адміністративно-правового статусу окремих суб'єктів контролю дозволяє визначити ефективність їх діяльності у сфері забезпечення прав людини та окреслити напрями удосконалення відповідного законодавства [2, с. 52].

Провідне місце серед суб'єктів контролю за правозахисною діяльністю належить Верховній Раді України як єдиному органу законодавчої влади. Її контрольні повноваження випливають із конституційного статусу парламенту як представницького органу Українського народу та одного з основних

елементів системи стримувань і противаг. На відміну від органів виконавчої влади, парламент не здійснює безпосереднього адміністративного управління у сфері захисту прав людини, однак саме він формує нормативну основу функціонування всієї правозахисної системи та контролює дотримання законності суб'єктами, які реалізують відповідні повноваження.

Адміністративно-правовий статус Верховної Ради України як суб'єкта контролю визначається насамперед її конституційним повноваженням щодо здійснення парламентського контролю. Такий контроль реалізується через різноманітні організаційно-правові форми: парламентські слухання, діяльність тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій, заслуховування звітів Кабінету Міністрів України, керівників центральних органів виконавчої влади, правоохоронних органів, спеціалізованих державних інституцій, а також шляхом депутатських запитів, звернень та парламентських розслідувань. Важливу роль у здійсненні контрольних функцій відіграють парламентські комітети, які проводять аналіз стану реалізації законодавства у сфері забезпечення прав людини, здійснюють моніторинг діяльності органів виконавчої влади, готують пропозиції щодо вдосконалення законодавства та організовують публічне обговорення актуальних проблем правозастосовної практики [3, с. 132].

Особливістю адміністративно-правового статусу Верховної Ради України є те, що її контрольна діяльність має переважно політико-правовий характер. Парламент не здійснює оперативного втручання у діяльність органів, що забезпечують права людини, однак уповноважений оцінювати ефективність їх функціонування, виявляти недоліки правового регулювання, ініціювати внесення змін до законодавства, створювати тимчасові контрольні органи та забезпечувати публічність діяльності органів державної влади.

Важливе місце у системі суб'єктів контролю за правозахисною діяльністю посідає Президент України, який відповідно до конституційної моделі державної влади не належить безпосередньо до жодної з її гілок, однак наділений комплексом повноважень, спрямованих на забезпечення стабільності функціонування державного механізму, додержання Конституції України, захисту суверенітету, територіальної цілісності держави, а також гарантування прав і свобод людини і громадянина. Саме визначення Президента України як гаранта додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина обумовлює його особливе місце серед суб'єктів контролю за діяльністю органів та посадових осіб, які здійснюють правозахисні функції.

Особливістю адміністративно-правового статусу Президента України є його надгалузевий характер. Контрольна діяльність глави держави не обмежується окремими сферами публічного управління, а поширюється на всі напрями діяльності органів публічної влади у межах визначених Конституцією повноважень. Саме тому Президент здійснює не відомчий чи внутрішньоорганізаційний контроль, а конституційний за своїм змістом контроль за дотриманням основоположних принципів законності, верховенства права, забезпечення прав людини та ефективності функціонування державного механізму [4, с. 90].

Реалізація контрольної функції Президента України здійснюється через різноманітні адміністративно-правові форми. Однією з таких форм є видання указів і розпоряджень, які мають нормативний або індивідуальний характер та спрямовані на вдосконалення діяльності органів державної влади у сфері забезпечення прав людини. Президент має можливість визначати пріоритетні напрями державної політики у сфері захисту прав людини, ініціювати реформування правоохоронної системи, судочинства, сектору безпеки й оборони, а також координувати діяльність окремих державних інституцій у кризових ситуаціях.

Особливе місце у системі суб'єктів контролю за правозахисною діяльністю належить Кабінету Міністрів України, який є вищим органом у системі органів виконавчої влади та забезпечує реалізацію державної політики у всіх сферах публічного управління, у тому числі у сфері забезпечення та захисту прав і свобод людини. На відміну від Верховної Ради України та Президента України, контрольна діяльність Кабінету Міністрів України має переважно адміністративно-управлінський характер і здійснюється шляхом безпосереднього організаційного впливу на діяльність центральних органів виконавчої влади.

Адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України визначається його місцем у системі виконавчої влади, широким обсягом управлінських повноважень, правом видавати обов'язкові до виконання нормативно-правові акти, координувати діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, забезпечувати виконання Конституції України, законів України, актів Президента України, міжнародних договорів України, а також здійснювати контроль за реалізацією державної політики у сфері забезпечення прав людини [5, с. 80].

Контрольна діяльність Кабінету Міністрів України характеризується системністю та безперервністю. Вона охоплює практично всі напрями функціонування органів виконавчої влади, діяльність яких пов'язана із забезпеченням прав громадян. Через механізми адміністративного контролю Кабінет Міністрів забезпечує належне виконання законодавства, здійснює оцінювання ефективності діяльності міністерств, служб, агентств та інспекцій, координує виконання державних програм, затверджує порядки здійснення адміністративних процедур, контролює використання бюджетних коштів, спрямованих на реалізацію соціальних, освітніх, медичних та інших прав людини.

Важливою особливістю адміністративно-правового статусу Кабінету Міністрів України є поєднання нормативно-регуляторних та контрольних повноважень. З одного боку, Уряд формує державну політику у сфері захисту прав людини, розробляє проекти законів, приймає постанови та розпорядження, затверджує державні стратегії, концепції та програми. З іншого боку, саме Кабінет Міністрів здійснює постійний контроль за виконанням прийнятих рішень усіма органами виконавчої влади.

Таким чином, система суб'єктів контролю за правозахисною діяльністю в Україні є складною, багаторівневою та функціонально диференційованою сукупністю органів публічної влади, незалежних державних інституцій, спеціалізованих органів виконавчої влади, а також інших суб'єктів, які

в межах визначеної законом компетенції забезпечують перевірку законності, ефективності, обґрунтованості та результативності діяльності органів і посадових осіб, наділених правозахисними повноваженнями.

Перспективними напрямками вдосконалення адміністративно-правового статусу суб'єктів контролю за правозахисною діяльністю слід вважати чітке розмежування компетенції між окремими суб'єктами контролю, розвиток ризик-орієнтованих моделей державного контролю, розширення цифрових інструментів моніторингу та оцінювання діяльності органів публічної влади, забезпечення відкритості та прозорості контрольної діяльності, зміцнення механізмів громадського контролю, а також подальшу гармонізацію національного законодавства із міжнародними та європейськими стандартами у сфері захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Заярний О. А. Правове забезпечення розвитку інформаційної сфери України: адміністративно-деліктний аспект : монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 700 с.
2. Герасимчук Р. В. Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки і порядку на регіональному рівні : дис. ...д-ра філософії : 081 «Право». Харків, 2023. 200 с.
3. Циганов О. Адміністративно-правовий статус суб'єктів надання адміністративних послуг у сфері правоохорони. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 130-134. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/8/28.pdf>.
4. Корнієнко П. С. Президент України у системі органів правозахисної діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 89-92.
5. Панфілов О. Є., Калімбет А. Л. Адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України: характеристика поняття та змісту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 2(37). С. 79-83. DOI: <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2.878>.